SHOPOV AND OTHERS v. Bulgaria (№ 38398/11 та 2 інших — див. перелік у додатку)

Обставини справи

Справа стосувалася конфіскації доходів, ймовірно одержаних злочинним шляхом, відповідно до того самого законодавства, яке застосовувалося у справі TODOROV AND OTHERS v. Bulgaria (№ 50705/11 та 6 інших – див. перелік у додатку), рішення ЄСПЛ від 13 липня 2021 року, а саме Закону 2005 року про конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (далі – Закон 2005 року).

1. Заявники Dobrin Nikolov SHOPOV та Mariyka Miteva SHOPOVA.

Під час проведення перевірки доходів та витрат у період із 1 січня 1982 року по 31 грудня 2006 року у цих заявників було конфісковано активи: половина квартири; будинок із земельною ділянкою у місті Слівені, куплений у 1999 році; сільськогосподарська земля в районі Слівена, куплена в 2006 році; автомобіль; грошові суми, отримані від продажу нерухомого майна та автомобілів; гроші на банківських рахунках першого заявника. За даними Комісії з розкриття доходів, одержаних злочинним шляхом, загальна вартість вищезазначених активів становила 329 770 левів (167 000 євро).

Перший заявник був засуджений за звідництво та примус (злочини, вчинені між 2001 і 2005 роками) до 11 місяців позбавлення волі та штрафу. Він не мав жодної заявленої роботи та доходів протягом вказаного періоду. Друга заявниця загалом працювала приблизно 7 років. Перший заявник часто їздив за кордон. Заявники понесли значні витрати – щоденні витрати, витрати на проїзд та придбання майна. Заявники стверджували, що отримували позики від приватних осіб, однак це не було достатньо доведено, і крім того, вони повинні були довести, що погасили позики законним доходом. Також було важко погодитися з тим, що протягом усього періоду заявники жили за рахунок позик.

Наведені національними судами причини такої конфіскації полягали у відсутності необхідності встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між будь-якою злочинною діяльністю та активами, які підлягають конфіскації, оскільки відповідачі не довели законного походження цих активів.

2. Stoyan Trayanov KRASTEV та Svetoslav Stoyanov KRASTEV.

Під час проведення перевірки у період із 25 листопада 1984 року по 16 травня 2002 року у заявників було конфісковано кілька квартир і будинків у містах Пернік та Софія, будівлі промислового та комерційного призначення, земельні ділянки, кілька автомобілів, акції першого заявника в компаніях-заявниках, грошові суми від продажу іншого нерухомого майна, автомобілі та частки в компаніях. За даними Комісії з розкриття злочинних доходів, загальна вартість цих активів становила 977 857 левів (500 180 євро).

Першого заявника було засуджено за незаконне зберігання наркотиків у великих кількостях з метою збуту. Злочин було вчинено в лютому 1999 року.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

Національні суди зазначали, що протягом досліджуваного періоду заявники мали дохід у розмірі 2152 мінімальні місячні заробітні плати, а їхні витрати, в тому числі на придбання майна, становили 18 244 мінімальних місячних заробітних плат. Заявники стверджували, що отримували позики та доходи від азартних ігор, але це не було достатньо доведено. Крім того, позики необхідно було повернути, а для цього заявники не мали законних доходів. Згідно зі статтею 4 Закону 2005 року, нездатність довести законне походження активів, щодо яких вимагалася конфіскація, означала, що ці активи були доходами, отриманими злочинним шляхом.

3. У справі Svetlana Andreeva NENKOVA, була наявна угода про визнання винуватості, затверджена регіональним судом міста Разграда; 21 січня 2009 року колишній чоловік заявниці був засуджений за незаконний обіг наркотиків, вчинений у 2008 році. Таким чином, у заявниці була конфіскована квартира у місті Варна, придбана нею та її колишнім чоловіком у 2003 році за 161 500 левів (82 600 євро); за словами заявниці, початковий внесок у розмірі 68 000 левів був за рахунок її власних коштів, а решту було забезпечено банківською позикою, яку вона сама виплачувала.

Після розлучення у 2006 році заявниця жила у квартирі зі своїми дітьми. У 2016 році вона домоглася рішення суду про визнання її єдиним власником квартири.

У 2019 році квартира була виставлена державою на публічний продаж.

Національними судами було встановлено, що хоча колишній чоловік заявниці довів достатній дохід для придбання різних активів у попередні періоди, він і заявниця не вказали такого доходу між 2002 і 2010 роками; вони не показали, що у них були гроші, щоб зробити перший внесок у 2003 році або погасити наступні виплати банківської позики.

Таким чином, можна було припустити, що квартира була придбана за гроші, набуті в результаті злочинної діяльності її колишнього чоловіка.

З огляду на викладене заявники скаржилися на конфіскацію їхніх активів, які, ймовірно, були отримані злочинним шляхом.

Стосовно матеріальної шкоди всі заявники вимагали відшкодування вартості своїх конфіскованих активів. Вони надали різні документи на підтвердження цих вимог, у тому числі оцінку майна.

Заявник у заяві № 38398/11 стверджував, що в якості альтернативи ЄСПЛ може вказати сторонам, що національні органи влади мають відновити національне провадження та повторно розглянути вимоги щодо конфіскації майна відповідно до вимог статті 1 Першого протоколу. У заяві № 59983/12, з іншого боку, заявник просив ЄСПЛ не застосовувати такий підхід, стверджуючи, що такий процесуальний шлях буде неефективним, тому що, зокрема, повторний розгляд справи на внутрішньому рівні буде тривалим і дорогим.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

Оцінка Суду

Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції

ЄСПЛ виявив деякі потенційні недоліки в Законі 2005 року та в способі його застосування. У цьому відношенні він підкреслив сукупний ефект широкої сфери його застосування – щодо предикатних злочинів і щодо періодів, за які перевірялися доходи та витрати обвинувачених, труднощі для обвинувачених довести те, що суди вважали «законним» дохід протягом такого періоду, відзначений, крім того, інфляцією та економічними змінами, а також припущення, що будь-які активи, які не мають доказів «законного» походження, були доходами від злочину.

Позиція ЄСПЛ полягає в тому, що, хоча цих потенційних недоліків було недостатньо для того, щоб визнати кожну конфіскацію відповідно до Закону 2005 року несумісною зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, вони, безумовно, поклали значний тягар на відповідачів у провадженні щодо конфіскації. Таким чином, для отримання противаги та забезпечення гарантії прав заявників було вкрай важливо, щоб національні суди встановили причинно-наслідковий зв'язок між активами, конфіскацію яких вимагали, та злочинною поведінкою підсудних. ЄСПЛ був готовий звертатися до оцінки національних судів щодо існування такого зв'язку, оскільки вона не була довільною або явно необґрунтованою.

Застосовуючи ці вимоги до конкретних справ, розглянутих у провідному рішенні, ЄСПЛ визнав порушення статті 1 Першого протоколу щодо справ, у яких національні суди не змогли обґрунтувати існування причинно-наслідкового зв'язку, визначеного вище, і ухвалили рішення про конфіскацію, спираючись лише на презумпцію, що міститься в Законі 2005 року, та на розбіжності між витратами заявників і їхніми «законними» доходами протягом відповідних періодів (див. §§ 217-50 згадуваного рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що заяви, які розглядаються, є схожими. Зокрема, ухвалюючи рішення про конфіскацію активів заявників, національні суди не намагалися обґрунтувати причинно-наслідковий зв'язок, якого вимагає ЄСПЛ, прийнявши натомість той самий хибний підхід, який критикувався ним у справі Todorov and Others. Отже, ЄСПЛ не побачив підстав для висновку, відмінного від того, що був у цій справі.

Таким чином, ці скарги є прийнятними та виявляють порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Стосовно вимог заявників щодо справедливої сатисфакції ЄСПЛ зазначив, що він не в змозі здогадуватися про те, чи були конфісковані активи заявників або ні доходами від злочину, а саме, чи була конфіскація виправданою чи ні, а також щодо можливого результату провадження щодо конфіскації, якби вимоги статті 1 Першого протоколу до Конвенції були виконані. Таким чином, ЄСПЛ не може визначити будь-яку матеріальну шкоду, якої могли зазнати заявники внаслідок необґрунтованої конфіскації. Відповідно, він відхилив вимоги заявників щодо матеріальної шкоди та повторив, як і у згаданому рішенні у справі Todorov and Others

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

(§§ 320-22), що найбільш прийнятним засобом для усунення порушення є повторне відкриття національного провадження та повторний розгляд справи національними судами відповідно до вимог статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

Рішення в цій справі ухвалене Комітетом 9 лютого 2023 року та є остаточним.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.